

A MŰSZAKI KÖNYVKIADÁSRÓL

Inzelt István

A műszaki könyvkiadás főszereplői a szerző, kiadó, nyomda, a könyvterjesztő és az olvasó. De hát akkor hol van itt a könyvtáros? A könyvtáros vásárló is és terjesztő is. Felhívja a figyelmet, ajánlja a hasznos könyvet, de még ezt megelőzően a műszaki könyvek átlagos példányszámához viszonyítva jelentős példányszámban vásárolják meg maguk a könyvtárak a megjelent könyvújdonosságokat. A könyvtáros tehát kettős minőségében gyakorolhat befolyást a műszaki könyvkiadásra, és feltétlenül kívánatos, hogy az olvasói igényekkel való közvetlen kapcsolatára alapítva, ezt meg is tegye. Ahhoz, hogy a könyvtárosi tanácsok eredményesek és hasznosak legyenek, hogy kellő időben a megfelelő helyre érkezzenek, nem árt egy kicsit átnézni a műszaki könyvkiadás folyamatát.

Az első főszereplő, mint említettük, a szerző. A műszaki szerző - mostohagyerek. Kevesebb honoráriumot kap, mint az irodalmi művek szerzői, nem kap segítséget a mű megírásához szükséges legkorszerűbb szakirodalom devizaigényes beszerzéséhez, mindeddig nem sikerült elérni, hogy legalább a könyv befejezésének az időpontjában néhány hetes alkotói szabadságot kapjon az utolsó simításokra, az anyag logikus elrendezésére. Ha napokon keresztül megszerkeszt egy számolóábrát, vagy megfelelő előkészítés után a szükséges segédlettel lefényképez egy munkafolyamatot, azért éppúgy könyvoldalanként 60-70 forint honoráriumot kap, mint a sima szövegért. Talán ez a helyzet némi magyarázatot ad arra, hogy miért olyan sok a régi könyvekből átvett, elavult ábra, és miért olyan kevés az eredeti szerkesztésű nomogram. De nemcsak anyagi vonalon mostohagyerek a műszaki szerző, hanem a vele szemben támasztott igények területén is az. A kutatókkal szemben, akiktől a dolog természetéből kifolyóan nem várhatjuk, hogy minden munkájuk pozitív eredményt adjon, túl sokat várunk a szerzőktől, akiknek nem csak eredményt, de záros határidőn belüli, megszabott terjedelmi, táblázat- és ábraszámu, szigorúan előírt külalaku eredményt kell felmutatniuk ahhoz, hogy végül 4 rész-

letben felvehessék a honoráriumot, amely órabérre átszámítva 3-5 forint körül van.

Vajon mivel érdemelte ki a műszaki szerző ezt a mostoha bánásmódot? Azzal, hogy rossz fiú /vagy kisleány/. Többet ír, mint amennyire szerződött, nem tartja be a határidőket, sőt néha még a kézirat külalakja sem kifogástalan.

Mi ennek az oka? A szerződés időpontjában a könyv még csak vázlatos elgondolás, amit esetleg némi adatgyűjtés, kutatói vagy üzemi tapasztalat támaszt alá. A terjedelem, táblázat, ábraszám megadása előzetes vélemény. Ezt az írás folyamán behatóan tanulmányozott szakirodalom, a tudománynak a témavázlat megfogalmazásától a kézirat lezárásáig bekövetkezett haladása, minden esetben a terjedelem-tülpépítés, és ennek logikus következménye a határidő-eltolódás irányában módosítja. Persze a túlírásban, a terjengősségben, az Ádám-tól-Evától való kezdésben igen gyakran valóban bűnös a szerző, de a főhiba mégis csak a műszaki könyvkiadás egyik alapvető ellentmondása: a kézirat szellemi termék, de a könyv már ipartermék. A szellemi termék fő követelménye a minél tökéletesebbre csiszolás - még ha ez határidő és terjedelem tülpépítést jelent is. Az ipartermékhez viszont be kell tervezni a szükséges papírmennyiséget, a nyomdakapacitást, az ártámogatást, a szerkesztői, korrektori teljesítmények beosztását, az eladásból származó bevételt, a szerzői díjak kifizetését, a szállítási szerződések adatait, a fogyási és avulási normákat stb.

Persze ez az ellentmondás sem feloldhatatlan: a megfelelő kézirat-tartalék sok mindent megold.

Ha a bevezetőben felsorolt hátrányok nem riasztották el a szerzőt attól, hogy műszaki könyvet írjon, akkor jön a következő kérdés: miről és kinek írjon? Egyszerűnek látszik a "miről". A legtöbb szerző ugyanis maga javasolja a témáját az általa legjobban ismert területről vagy abból, amivel éppen foglalkozik.

A könyvkiadás tervezése azonban nem alapulhat ezen a szerzői spontaneitáson, hanem az adott célra, az adott időpontban a legmegfelelőbb könyvet kell kiadni. Tehát ne a szerző adja meg a témát, hanem a témához kell megkeresni a szerzőt. A tárgykör valóban tervszerű kiválasztása választ ad arra a kérdésre is, hogy kinek írjon a szerző?

A műszaki fejlődés élén járó kutatónak, az újat alkotó tervezőnek, az üzemmérnöknek, a technikusnak, művezetőnek, szakmunkásnak, szakmunkássá még csak válni akaró betanított munkásnak vagy az érdeklődő nagyközönségnek? Persze ez a kérdés nem olyan, hogy az a bizonyos szerző megrendelésre akármilyen színvonalú könyvet tud írni. Nemcsak a témát, de a szerzőt is ki kell választani. Elméleti témakörben kíváncsi, hogy megfelelő tudományos fokozattal rendelkező szerző számoljon be legújabb eredményeiről. Technológiai témát jobb, ha sok gyakorlati tapasztalattal rendelkező üzemi ember ír meg, míg alapfokú könyvek szerzőjeként célszerű mérnök-pedagógusokat kiválasztani. Kérdés azonban, hogy akad-e egyáltalán a téma és a színvonal

igényeinek megfelelő hazai szerző, vagy külföldi könyv fordítása mellett kell dönteni? A külföldi könyvet többnyire adaptálni kell hazai viszonyainkra, ami ismét szerzői jellegű problémát vet fel, végül kérdés az is, hogy elég-e egy szerző, vagy a téma sokoldalúsága szerzői munkaközösség létrehozását követeli meg?

Mindezeknek a kérdéseknek az eldöntése a kiadó vállalkozás feladata. Műszaki könyvek kiadásával több kiadó is foglalkozik. Eredeti kutatásokon alapuló vagy az alaptudományok legújabb fejlődését magas színvonalon tárgyaló munkák kiadása az Akadémiai Kiadó profiljába tartozik. Technológiai művek, zsebkönyvek, kézikönyvek kiadása a Műszaki Könyvkiadó feladata, de a Tankönyvkiadó által kiadott műegyetemi tankönyvek is gyakran kézikönyv jellegűek és terjedelműek. A Közgazdasági és Jogi Kiadó idevonatkozó területe az üzemszervezés, tervezés, beruházás, áruismeret, szabványok, de határterületként műszaki kérdések is jelentkeznek/pl. "Kémiai technológia gazdasági vezetők részére"/.

Munkavédelmi, munkatudományi könyvek kiadása mellett a Tán-csics Kiadó is ad ki szakmunkás-művezető színvonalú technológiákat, sőt elvettve zsebkönyveket is. A műszaki és természettudományok népszerűsítésével elsősorban a TIT kiadja, a "Gondololat" foglalkozik, de egyes területeken kiad népszerűsítő könyveket a "Zrínyi" Könyvkiadó is. Felsőfokú szakkönyv színvonalúak a Mérnök Továbbképző Intézet kiadványai, amelyek már átmenetet jelentenek a dokumentációs intézmények, kutató és tervezőintézetek terjedelmesebb, de kereskedelmi forgalomban ritkán kapható kiadványai felé.

A kiadóknak és fő működési területeiknek ez az egymás mellé állítása önként felveti a kérdést, milyen mértékben van tevékenységüknek az összehangolása biztosítva? Mondjuk meg őszintén - nem kielégítően. Miért baj ez? Mert a műszaki könyvek nem függetlenek egymástól. Új területen mindig kíváncsiak, hogy népszerű ismeretterjesztő művelte fel a téma iránti érdeklődést, és csak ezután következhet szakkönyv kiadása. A technológiával foglalkozó munkát meg kell előznie az elméleti alapokat tárgyaló munkának. Hogy miről mennyit írjon a szerző, az függ attól, hogy az adott témakörből már mi jelent meg, vagy mi van megjelenőben. Így pl. valamely műanyag fröccsöntésével foglalkozó könyvnek nem kell az illető műanyag előállításával és valamennyi tulajdonságával, a fröccsöntő gépek szerkesztésével részletesen foglalkoznia - ha ezek már egy más könyvben megjelentek. De ha ezeknek a könyveknek a megjelenése valamilyen okból elcsúszott, akkor az ezekre épülő könyv csonka, esetleg érthetetlen lesz. Ugyanígy helyes a műszaki zsebkönyvek szerkesztésének az az elve, hogy az oktató, leíró, történeti jelleget kiküszöbölje, hogy csak végképleteket ad, és nem hosszadalmas levezetéseket, de ez az elv ugyanakkor feltételezi, hogy az oktató jellegű ismereteket a másik kiadónál megjelent tankönyvből vagy a képletek levezetését valamely más, tudományos műből megszerezheti az olvasó.

A kiadók tervének összehangolása tehát bonyolult kérdés, de nem egyszerű egyetlen kiadó tervének az elkészítése sem. Éppen a tervké-

sztés és koordinálás azok a területek, ahol senki hasznosabb, gyakorlatibb tanácsot adni nem tud, mint az olvasóval naponta érintkező, az igényeket és hiányokat közvetlenül tapasztaló műszaki könyvtáros.

A t e r v k é s z i t é s alapja az adott helyzet felmérése. Ennek első része az igényfelmérés. Számba kell vennünk azokat a feladatokat, amelyeket öt éves és távlati terveink a könyvkiadás elé állítanak. A különféle tematikai és színvonalbeli igényeket minél jobban részterületekre kell bontanunk, és meg kell állapítanunk, hogy ezeket a területeket mennyiben elégítik ki:

1. a már megjelent könyvek,
2. az elkészült kéziratok,
3. azok a művek, amelyekre már szerződést kötöttek.

A megjelent könyvek közül nem vehetők figyelembe azok, amelyek már kifogytak, vagy elavultak, sem azok, amelyek témakör szempontjából ugyan megfelelőek, de színvonal szempontjából nem.

A mérnök-technikai igényeket, a megjelent könyvek értékelését aránylag könnyen fel tudja mérni a műszaki könyvtáros, de nehezebb a helyzete akkor, ha arra kell javaslatot tennie, hogy milyen témáról érdemes egyáltalán könyvet kiadni? Ez részben pénzügyi /minimális példányszám/, részben azonban - és ma ez a fontosabb - kiadástechnikai kérdés. A műszaki könyvek átfutási ideje /témavázlat készítése, szerkesztőségi tanács döntése, szerzői munka, lektorálás, szerkesztés, segédszerkesztés, átgépelés, jóváhagyás, nyomdai előkészítés, szedés, két korrektúra, nyomás, kötés, expedálás/ - 2-3 év. Ennyi idő alatt a könyv számos területen /pl. úrhajózás, számológépek/ már a megjelenés időpontjában elavult. Az ilyen - egyre szaporodó témák könyvtéma helyett mindinkább csak folyóiratcikk-témává válnak.

Ugyancsak a hosszú átfutási időből eredő hiba, hogy az iparfejlesztés egyes állomásai és a műszaki könyvek megjelenésének időpontja nem jól ütemezhető össze. Gyorsabban kerül bevezetésre egy új technológia, és csaknem hamarabb épül fel egy új gyár, mint amilyen gyorsan az új gyár dolgozóinak kiképzését elősegíteni hivatott szak-könyv forgalomba kerül. Könyvtárosaink a megmondható, hogy talán kevesebb, de témájában jobban megválasztott és idejében forgalomba kerülő szakkönyv nem jelentene-e többet.

Az átfutási nehézségeknek az ódiomat általában a n y o m d á r a hártják. Hát nézzük meg, mit is akar a nyomda? Korszerű gépeket, jó szakmunkásokat, megfelelő minőségű papírt, kötési anyagokat, jó kéziratot, és mondjuk meg őszintén - nyereségrészesedést. Éppen ez utóbbival van a baj. A műszaki könyvek általában klisé, képlet és matematikai-szedés igényesek. Ezért csak mono vagy kézi szedéssel szedhetők, ami nem biztosítja a szedőterem: gépterem kapacitás kihasználásának az optimumát. Az aránylag kis példányszámú műszaki könyvek a forintban és tonnában mért tervteljesítést sem befolyásolják kedvezően. Egyéni eredményt is sokkal könnyebb valamilyen biblio-

fil kiadvánnyal, szépen illusztrált képzőművészeti, ifjúsági vagy fotokiadvánnyal elérni, mint differenciál, integrál vagy kémiai képletekkel. A felsoroltak azt eredményezik, hogy nyomdánk - egyébként is bőszes foglalkoztatottság mellett - a műszaki könyvek nyomását nem lelkesen vállalják. Így a műszaki könyvkiadás nem egyszer vidékre szorul, ami elnyújtja az amugy is nehezen betartható korrektúrafordulót. Nem kétszeges tehát, hogy a nyomdai helyzet is egyik, de távolról sem egyetlen oka a műszaki könyvkiadás hosszú átfutási idejének. A segítség: megtalálni azt az anyagi ösztönzési módot, ami a műszaki könyvkiadást a nyomdák és azok erre a célra alkalmas különleges képzettségű /képletszedés, matematikai, kémiai, fizikai, idegennyelvű ismeretek/ dolgozói számára kívánatossá teszi.

A nyomdából a k ö n y v t e r j e s z t é s h e z kerül a könyv. A könyvterjesztő vállalat is előszeretettel olyan könyvekkel foglalkozik, amelyek az olvasók széles körét érdeklik, amelyek a hálózatban arányosan eloszthatók, kipróbált szerzőtől valók, vagy divatos témáról szólnak. Közös igénye könyvterjesztőnek és könyvtárosnak a tartós kötés, gerincnyomás, hogy a polcba helyezett könyv is könnyen megtalálható legyen a gerincre nyomott /rövidített/ cím alapján.

A kiadók igyekeznek a könyvterjesztői igényeket teljesíteni és lehetőleg olyan könyveket kiadni, amelyek minél szélesebb olvasóréteget érdekelnek. Itt azonban újabb e l l e n t m o n d á s jelentkezik a m i n é l d i f f e r e n c i á l t a b b o l v a s ó i igények és a l e h e t ő l e g n a g y o b b p é l d á n y s z á m r a t ö r e k v ő k i a d á s p o l i t i k a k ö z ö t t .

A műszaki könyvek o l v a s ó i , amint már említettük, nagyon sokfélék: betanított és szakmunkások, technikusok és művezetők, középiskolai diákok és egyetemi hallgatók, kutatók és üzemmérnökök, gazdasági vezetők és tervezők. Ezeknek a színvonala más és más, tehát más és más könyvre is van szükségük. Gyakori az "egy falu - egy nótá" példájára az egy téma - egy könyv megoldás. Az ilyen könyv szükség szerint nem lehet más, mint öszvérkönyv. Ezzel szemben gyakran hivatkoznak az átfedések kiküszöbölésének szükségességére. Ha ugyanazt a témát eltérő szinten dolgozzák fel, az kétségtelenül átfedésekhez vezet. Elbirálni, hogy milyen legyen a szintenalkülönbség, és mi a megengedhető, elkerülhetetlen átfedés, azt szinte csak esetenként és szakmánként lehet. Azután mintha nem is csak a műszaki könyvek területén volna átfedés. Ha valaki labdarugó-mérkőzés közvetítést hallgat a rádióban, még az este megveszi a Hétfői Híreket, reggel a Népszportot és kedden megnézi a Népszabadság utolsó oldalát, ezek közt is felfedezhet némi hasonlóságot, ha nincs is túl nagy szintenalkülönbség köztük. Az "átfedés" mumusa tehát erősen eltulzott, és nem lehet akadály annak, hogy ha pl. 7 évvel ezelőtt megjelent egy felfókó könyv a nitrogén-műtrágya gyártásról, akkor 7 év alatt valamikor megjelenjen egy szakmunkás szintenalkü könyv is Kazincbarcika, Pét, Tiszapalkonya dolgozói részére.

A szakmunkás egyebekben a könyvkiadás másik mostohagyereke. Képzelt és nem a valóságban megismert igényei számára nem egyszer gyermeketegen gügyögő, másszor fölényesen matematizáló könyveket

irnak. Valójában a szakmunkás elméleti felkészültsége ugyan alapfoku, de gyakorlati tudása felsőfoku. Ezért szívesen használják egy-egy "mérnöki" zsebkönyv táblázatait és képleteit, de elvetik azokat a felületes ismeretterjesztő könyveket, amelyek számukra semmi újat mondani nem tudnak.

Célját csak az a könyv töltheti be, amelyet el is olvasnak. Ezért a könyveladást meg kell előznie a könyvismertetésnek. A könyvismertetésnek is differenciáltnak kell lennie. A műszaki könyvtáros számára semmi esetre sem elég a "fülszöveg" vagy a "kalitkaszöveg". Kíváncsok, hogy az előszó tartalmazza a szerző elképzeléseit: kiknek a részére, milyen céllal írta a könyvet, mi a tartalma, hogyan használható legjobban. Ezt az előszót kellene nagyobb példányszámban kinyomni és még a könyv megjelenése előtt szétküldeni a könyvtáraknak. Ennek alapján döntené el a műszaki könyvtáros - még nyomás közben - a megrendelendő példányszámot.

Igényfelmérés, témajavaslat, a "hiánycikkek" közlése a kiadók-kal, figyelem felhívás, az olvasói vélemények közvetítése azok a legfontosabb területek, ahol a műszaki könyvtárosnak az eddiginél sokkal intenzívebben kell belefolynia a műszaki könyvkiadás munkájába.

8
8 8

Иштван Инзельт :

Издание технической литературы

Авторы играют важную, но непризнанную роль в издании технической литературы. Задачей планомерного книгоиздательства является не издание произведений, предложенных отдельными авторами, а разыскание авторов, соответствующих правильно распознанным требованиям, точно разграниченным темам. Координация издания технических трудов, в отношении тематики, уровня качества и хронологии их, представляет собой важный вопрос.

Все слои читателей, особенно квалифицированные рабочие, на которых до сих пор не обращалось особое внимание, следует обеспечить технической литературой, даже на счет издания книг на другие темы. Время выхода технических книг чрезмерно длительное, вследствие чего период с появления книги до ее устарелости станет все короче. Библиотекари играют значительную роль в издании технической литературы считая от проектирования книги вплоть до ознакомления с изданным трудом.